HELENA CHOJNACKA
Instytut Ekonomiki Rolnej
Warszawa

REGIONALNE ZRÓŻNICOWANIE CEN JAJ W POLSCE

Charakterystyka produkcji i rynku jaj

Spośród rynków produktów rolnych rynek jajczarski jest najbardziej klasyczny. Jaja stanowią produkt rolny, który stosunkowo najmniej zmienia swoją wartość w sferze przepływu od producenta do konsumenta. Rola przetwórstwa przemysłowego tak istotna w dobie obecnej dla obrotu produktów rolnych, w przypadku jaj jest znikoma, jeśli abstrahować od roli chłodnictwa związanego głównie z regulacją sezonowości w produkcji i podaży. Również w sferze rozdysponowania produkcji jaj na szczeblu producenta produkt ten nie wchodzi do obrotu wewnętrznego gospodarstwa, gdyż występują tu w zasadzie dwie podstawowe pozycje: masa towarowa i samozaopatrzenie. Zużycie produkcyjne, w tak istotny sposób konkurujące z masą towarową w przypadku innych produktów (zboża, mleko), w bilansie jaj stanowi nieznaczną marginalną wielkość. Dominująca część produkcji towarowej jaj w kraju pochodzi z gospodarki indywidualnej (99%).

Produkcja towarowa jaj — w skali gospodarki indywidualnej — stanowi 63% produkcji globalnej, około 35% stanowi samozaopatrzenie, pozostałe 2% składa się na zużycie produkcyjne w gospodarstwach. O ile jednak ta ostatnia pozycja nie ulega większym wahaniom zarówno w przestrzeni, jak i w czasie, o tyle pierwsze dwie są zróżnicowane. Przy średniej krajowej towarowości[1] wynoszącej 63%, średnie wojewódzkie wahają się w granicach 52—70%.

Rynek jajczarski w Polsce nie jest jednolity. Istnieją w tym zakresie dwa podstawowe rynki. Centralny, uspołeczniony rynek zbytu i zaopatrzenia z jednolitą ceną krajową, zróżnicowaną jedynie sezonowo oraz rynek niezorganizowany, na którym poziom cen — pomijając krótkookresowe sezonowe sytuacje — jest z reguły wyższy niż na pierwszym i jednocześnie zróżnicowany regionalnie. Rola i zasięg obu rynków są dość silnie zróżnicowane regionalnie.

[1] Trzeba nadmienić, że regionalne rozpiętości w poziomie towarowości mleka są znacznie większe, przy ogólnie niższej towarowości, niż produkcji jaj. Jest to przejaw prawidłowości wyrażającej się w tym, że im wyższa jest towarowość danego produktu rolnego, tym mniejsze są jego regionalne rozpiętości w poziomie towarowości.

Wprawdzie dominującą część produkcji towarowej realizowana jest przez producenta na rynku uspołecznionym (78%), a zatem rynek niezorganizowany obejmuje 22%, niemniej w przekroju wojewódzkim zasięg rynku niezorganizowanego — w sferze zbytu — waha się w granicach 4% (rzeszowskie) — 66% (katowickie) — 47% (wrocławskie, gdańskie) produkcji towarowej. Głównymi dostawcami jaj na rynku są województwa lubelskie (12%), poznańskie (11%), warszawskie i rzeszowskie (po 10%), bydgoskie (8%). Te pięć województw pokrywa ponad 50% masy towarowej jaj dostarczanej przez gospodarkę chłopską.

Tabela 1

Produkcja globalna i towarowa jaj w gospodarce chłopskiej w 1961 r.

Województwa	Udział województw w produkcji jaj		Towarowość jaj	Udział w produkcji gotowej		Udział w produkcji towarowej	
	globalnej	towarowej		podaży	samozaopatrzenia	skupu	wolnego rynku
Polska	100,0	100,0	63,0	64,6	35,4	78,0	22,0
Lubelskie	10,6	11,6	69,1	70,7	29,3	94,5	5,5
Warszawskie	10,6	9,9	62,1	63,7	36,3	75,1	24,9
Poznańskie	9,8	10,8	69,6	71,4	28,6	88,3	11,7
Rzeszowskie	9,0	9,6	67,7	69,4	30,6	96,0	4,0
Kieleckie	8,0	7,2	56,8	58,3	41,7	83,8	16,2
Krakowskie	7,8	6,8	54,8	56,3	43,7	67,7	32,3
Łódzkie	7,1	7,0	61,8	63,4	36,6	73,2	26,8
Bydgoskie	6,9	7,5	67,9	69,6	30,4	81,0	19,0
Wrocławskie	5,6	4,6	51,3	53,1	46,9	52,9	47,1
Białostockie	4,7	5,0	67,6	69,4	30,6	89,1	10,9
Katowickie	4,5	3,8	53,4	54,9	45,1	34,1	65,9
Olsztyńskie	3,4	3,5	65,0	66,8	33,2	81,0	19,0
Opolskie	3,2	3,0	59,0	60,7	39,3	66,4	33,6
Zielonogórskie	2,7	2,7	61,3	62,9	37,1	67,1	32,9
Gdańskie	2,6	2,9	69,8	71,6	28,4	53,3	46,7
Koszalińskie	2,4	2,4	65,1	66,9	33,1	66,1	33,9
Szczecińskie	1,7	1,7	60,6	62,4	37,6	58,4	41,6

Źródło: Dep. Rolnictwa GUS.

Rola rynku niezorganizowanego na szczeblu zaopatrzenia konsumenta jest jednak znacznie większa. Około bowiem 45% ogólnej podaży jaj na rynku konsumenta pochodzi z zaopatrzenia przez rynek niezorganizowany, a w części województw (opolskie, koszalińskie, olsztyńskie, kieleckie) rynek ten zaspokaja ponad 70% popytu ludności. Wynika stąd, że rola i zasięg niezorganizowanego rynku jaj są dość duże, w szczególności w zakresie zaopatrzenia konsumenta.

Skąd wynika tak znaczna jeszcze rola rynku niezorganizowanego w zakresie cen jaj i w związku z tym jakie są przyczyny warunkujące ich

regionalne różnice? Jakie jest podłoże istnienia różnic między cenami na rynku uspołecznionym i niezorganizowanym oraz w poziomie cen między cenami lokalnymi na tym ostatnim?

Analiza układu statycznego

Geograficzny układ cen jaj na wolnym rynku w ujęciu statycznym jest bardzo zbliżony do układu cen masła (współczynnik korelacji cen jaj i masła $r = 0{,}86$). Stosunkowo wysokie ceny jaj, powyżej przeciętnej krajowej, notują województwa: katowickie, wrocławskie, krakowskie, łódzkie, gdańskie, szczecińskie, koszalińskie, w szczególności wszystkie miasta wydzielone. Odchylenia w górę od średniej krajowej wahają się w granicach 1—12%, odchylenia w dół od przeciętnej w granicach 8—1%. Ceny ekstremalne występują: najniższe w lubelskim, biało-

Tabela 2

Ceny targowiskowe jaj według województw
(Średnie z lat 1959—1962)

Województwa	Średnie ceny jaj w zł za 1 szt. w okresie 1959—1962		% odchylenia cen wojewódzkich od średniej krajowej	
	z wyłączeniem miast wydzielonych	z włączeniem miast wydzielonych	z wyłączeniem miast wydzielonych	z włączeniem miast wydzielonych
Polska	1,83	1,86	×	×
Miasto Wrocław	2,05	×	112,0	×
„ Warszawa	2,04	×	111,5	×
„ Kraków	2,04	×	111,5	×
„ Poznań	2,02	×	110,4	×
„ Łódź	2,02	×	110,4	×
Katowickie	2,05	2,05	112,0	110,2
Gdańskie	1,93	1,93	105,5	103,8
Wrocławskie	1,89	1,97	103,3	105,9
Szczecińskie	1,88	1,88	102,7	101,1
Krakowskie	1,85	1,95	101,1	104,8
Łódzkie	1,85	1,94	101,1	104,3
Koszalińskie	1,85	1,85	101,1	99,5
Warszawskie	1,83	1,94	100,0	104,3
Zielonogórskie	1,83	1,83	100,0	98,4
Opolskie	1,82	1,82	99,5	97,8
Bydgoskie	1,82	1,82	99,5	97,8
Poznańskie	1,81	1,91	98,9	102,7
Olsztyńskie	1,79	1,79	97,8	96,2
Kieleckie	1,78	1,78	97,3	95,7
Rzeszowskie	1,73	1,73	94,5	93,0

stockim, rzeszowskim, najwyższe w miastach wydzielonych. Różnice między cenami krańcowymi wynoszą ponad 20% ceny najniższej. Obszar zmienności cen jaj w przekroju geograficznym (wojewódzkim) w osta-

tnich latach, wyrażony współczynnikiem zmienności $V = 5{,}2\%$, natomiast wyodrębniając ze średnich wojewódzkich ceny notowane w miastach wydzielonych $V = 18{,}8\%$. Stwierdzamy zatem istnienie dość silnego regionalnego zróżnicowania cen jaj, o skali rozpiętości nie mniejszej niż w przypadku innych cen rolnych.

Jest godne zastanowienia dlaczego w przypadku produktu rolnego, którego podaż rynkowa w ok. 80% realizowana jest na rynku uspołecznionym, utrzymuje się regionalny układ cen na rynku niezorganizowanym zbliżony w zasadzie do istniejącego przed powstaniem rynku zorganizowanego. Trzeba bowiem nadmienić, że tendencje w kształtowaniu się

Tabela 3

Dochody osobiste ludności, produkcja, podaż, spożycie jaj w 1961 r. według województw

Województwa	Dochody[a] osobiste na 1 mieszkańca w zł	Produkcja[b] jaj na mieszkańca[d] w szt.	Produkcja[b] towarowa jaj na głowę ludności miejskiej[d] w szt.	Spożycie[b] jaj na głowę ludności[d] wiejskiej w szt.	Zaopatrzenie[c] uspołecznione na głowę ludności miejskiej w szt.	Wolnorynkowa sprzedaż[b] na głowę ludności miejskiej w szt.	Udział skupu[b] uspołecznionego w produkcji towarowej jaj
Polska	9 126	197	275	126	72	61	78,0
Gdańskie	10 214	125	135	98	72	63	53,3
Szczecińskie	10 065	135	140	119	71	58	58,4
Poznańskie	9 782	238	373	119	51	44	88,3
Warszawskie	9 710	170	204	125	96	51	75,1
Wrocławskie	9 621	148	130	165	70	61	52,9
Opolskie	9 498	202	338	119	49	114	66,4
Bydgoskie	9 120	238	355	130	55	67	81,0
Koszalińskie	8 975	200	318	110	40	108	66,1
Zielonogórskie	8 843	206	279	136	34	92	67,1
Łódzkie	8 816	180	219	130	76	59	73,2
Krakowskie	8 778	186	264	129	80	85	67,7
Olsztyńskie	7 971	224	432	109	40	82	81,0
Lubelskie	7 946	346	1 111	126	67	61	94,5
Rzeszowskie	7 653	330	1 086	124	60	43	96,0
Białostockie	7 350	250	629	102	53	69	89,1
Kieleckie	7 179	257	591	139	37	96	83,8

Źródło: [a] Dochód Narodowy Polski według województw, 1961 (szacunek) GUS, Warszawa 1963.

[b] Dane Dep. Rolnictwa GUS.

[c] Sprawozdawczość Ministerstwa Handlu Wewnętrznego. Przyjęto zaopatrzenie rynku bez konsumpcji zbiorowej.

[d] Wstępne wyniki Spisu Powszechnego z dnia 6. XII. 1960 r. Rocznik Statystyczny 1962, tab. 13 (33).

przestrzennego układu cen jaj w latach 1948—1962 wskazują, że układ ten jest dość trwały, aczkolwiek zachodzą w nim modyfikacje i zmiany znajdujące swój wyraz w zmniejszaniu skali rozpiętości cen lokalnych (o czym w części drugiej). Wynikałoby stąd, że regionalny układ cen jaj ma u swoich podstaw przyczyny o charakterze trwałym, działające poza rynkiem oraz przyczyny związane z powstaniem rynku zorganizowanego o zasięgu ogólnokrajowym.

W jakim zatem stopniu istniejący aktualnie układ cen regionalnych jest następstwem trwałych, strukturalnych przyczyn, a w jakim stopniu wynikiem oddziaływania nań mechanizmu rynku uspołecznionego? Jaka jest ewolucja rynku niezorganizowanego pod wpływem oddziaływania rynku uspołecznionego i jego systemu cen?

Analogicznie jak w badaniu cen mleka i masła [1] przyjęto metodę korelacji dla ustalenia związku ceny jaj z czynnikami określającymi ją w sferze produkcji i jej rozdysponowania oraz bezpośrednio w sferze rynkowej (tab. 3).

Przyjęto następujący zespół czynników, który uważamy za podstawowy w poszukiwaniu związku ceny z produkcją i rynkiem w przekroju wojewódzkim.

1. Wielkość produkcji jaj przypadająca na 1 mieszkańca.
2. Wielkość produkcji towarowej jaj na głowę ludności miejskiej.
3. Spożycie jaj z samozaopatrzenia na głowę ludności wiejskiej.
4. Zaopatrzenie w jaja przez handel uspołeczniony na głowę ludności miejskiej.
5. Wolnorynkowa sprzedaż jaj przez producentów przypadająca na głowę ludności miejskiej.
6. Udział skupu uspołecznionego w produkcji towarowej jaj.
7. Dochody osobiste ludności na 1 mieszkańca w danym województwie.

Tabela 4

Współczynniki korelacji

Rodzaj korelacji	Korelacja między ceną targowiskową jaj (1) a:				
	produkcją jaj na mieszkańca w szt. (2)	produkcją towarową jaj na głowę ludności miejskiej w szt. (3)	spożyciem jaj na głowę ludności wiejskiej w szt. (4)	liczbą ludności wiejskiej na 100 ha użytków rolnych (5)	liczbą ludności miejskiej na 100 ha użytków rolnych (6)
Korelacja całkowita	$r_{12}=-0{,}84$	$r_{13}=-0{,}85$	$r_{14}=0{,}26$	$r_{15}=0{,}16$	$r_{16}=0{,}65$
Test istotności	$t_o=-5{,}74$	$t_o=-6{,}30$	$t_o=1{,}05$	$t_o=0{,}61$	$t_o=3{,}20$
Korelacja cząstkowa	$r_{12.34}=-0{,}26$	$r_{13.24}=-0{,}25$	$r_{14.23}=0{,}41$	×	×
Korelacja wieloraka	$R_{1.234}=0{,}88$ ($R^2_{1.234}=0{,}78$)			×	

[1] H. Chojnacka: Regionalne układy cen mleka i masła w Polsce. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej nr 3/1964.

Uzyskane współczynniki korelacji między ceną jaj a przyjętym zespołem czynników wykazują istnienie następujących współzależności:

1. Geograficzny układ wolnorynkowych cen jaj pozostaje w ścisłym związku z regionalnym zróżnicowaniem produkcji jaj. Występuje silny ujemny związek między produkcją jaj przypadającą na mieszkańca a ceną jaj na lokalnych rynkach ($r = -0{,}83$), co oznacza, że im wyższa produkcja jaj na mieszkańca w danym województwie, tym niższa cena.

2. Ceny jaj na lokalnych rynkach pozostają w dość silnym związku z gęstością zaludnienia miejskiego ($r = 0{,}65$). Związek ten oznacza, że w rejonach o wyższej gęstości zaludnienia miejskiego ceny jaj są wyższe. Natomiast stopień zaludnienia wiejskiego pozostaje w zasadzie bez wpływu na miejscowe ceny jaj ($r = 0{,}16$).

3. Dalszym wyrazem związku ceny z produkcją i gęstością zaludnienia miejskiego jest wysoki ujemny związek między ceną jaj a wielkością produkcji towarowej przypadającą na głowę ludności miejskiej ($r = 0{,}85$), co oznacza, że im wyższa maśa towarowa — niezależnie od form i miejsca realizacji — tym niższe są ceny na rynkach lokalnych. Natomiast związek ceny z wielkością spożycia jaj z samozaopatrzenia na głowę ludności wiejskiej jest słaby ($r = 0{,}26$). Jeśli wyłączyć wpływ produkcji, to związek spożycia jaj z samozaopatrzenia z ceną wzmaga się ($r_{14.2} = 0{,}46$) i wykazuje, że w rejonach o wyższym spożyciu jaj na głowę ludności wiejskiej występują również wyższe ceny. Wynika stąd, że poziom spożycia jaj wśród ludności wiejskiej stanowi jeden z czynników określających lokalne ceny jaj.

Tabela 5

Współczynniki korelacji

Rodzaj korelacji	Korelacja między ceną targowiskową jaj (1) a:			
	wolnorynkową sprzedażą na głowę ludności miejskiej w szt. (2)	udziałem skupu uspołecznionego w produkcji towarowej jaj (3)	dochodami ludności na 1 mieszkańca w zł (4)	zaopatrzeniem w jaja na głowę ludności miejskiej przez handel uspołeczniony w szt. (5)
Korelacja całkowita	$r_{12} = -0{,}14$	$r_{13} = -0{,}73$	$r_{14} = 0{,}77$	$r_{15} = 0{,}52$
Test istotności	$t_o = -0{,}53$	$t_o = -4{,}02$	$t_o = 4{,}50$	$t_o = 2{,}29$
Korelacja cząstkowa	$r_{12.345} = -0{,}09$	$r_{13.245} = -0{,}43$	$r_{14.235} = 0{,}33$	$r_{15.234} = 0{,}30$
Korelacja wieloraka		$R_{1.2345} = 0{,}84$ ($R^2_{1.2345} = 0{,}71$)		

4. Ceny jaj na miejscowych rynkach są silnie zdeterminowane przez poziom życia w poszczególnych województwach. Miejscowe ceny są wyższe w województwach o wyższym poziomie życia ludności ($r = 077$). Jest to zrozumiałe, gdyż jaja jako produkt drogi, bardziej szlachetny cechuje wysoka elastyczność spożycia względem poziomu dochodów ludności.

5. W województwach o stosunkowo niższych cenach jaj udział skupu uspołecznionego jest wyższy ($r = -0{,}73$). Wysoki skup uspołeczniony występuje przede wszystkim w województwach o wysokiej produkcji i podaży jaj (województwa południowo-wschodnie, północno-wschodnie, wschodnie oraz poznańskie i bydgoskie).

6. Znikoma natomiast współzależność występuje między miejscowymi cenami jaj a wielkością wolnorynkowej podaży ($r = -0{,}14$), jednocześnie zaś dość silna z zaopatrzeniem ludności miejskiej w jaja przez handel uspołeczniony ($r = 0{,}52$), czyli w województwach o względnie wyższych cenach jaj na lokalnych rynkach występuje również wyższe zaopatrzenie uspołecznione na mieszkańca miast.

Na podstawie uzyskanych związków korelacyjnych można stwierdzić, że zróżnicowany poziom cen jaj na rynkach lokalnych zależy w decydującym stopniu od poziomu życia ludności, gęstości zaludnienia miejskiego oraz stopnia zaopatrzenia ludności miejskiej w jaja w danym województwie. Na marginesie należy nadmienić, że pierwsze dwa czynniki powinny stanowić wyjściowe kryteria w polityce dystrybucji jaj przez handel uspołeczniony. Jednakże w praktyce — jak wykazuje niniejsza analiza — kryteria te w niedostatecznym stopniu są realizowane.

Fakt utrzymywania się wyższych cen jaj na lokalnych rynkach rejonów bardziej rozwiniętych gospodarczo, które to rejony są z reguły lepiej zaopatrywane przez handel, pozwala sądzić, że zaopatrzenie uspołecznione, z jednolitą ceną rynkową, powołane do spełnienia w istocie swojej funkcji niwelującej regionalne zróżnicowanie podaży i cen, spełnia tę funkcję tylko częściowo, ponieważ nie równoważy w pełni lokalnego popytu. Wobec czego istotnym uzupełnieniem uspołecznionej podaży jaj na rynku konsumenta jest zaopatrzenie przez rynek niezorganizowany. O ile bowiem zaopatrzenie uspołecznione w poszczególnych województwach ma tendencję do nasilania się wraz ze wzrostem dochodów na mieszkańca, o tyle sprzedaż wolnorynkowa wykazuje tendencję do kurczenia się w tym samym kierunku. Wyrazem tego jest ujemna zależność między uspołecznionym i wolnorynkowym zaopatrzeniem w jaja na głowę ludności miejskiej ($r = -0{,}58$). Średnie nasilenie związku, aczkolwiek pozwala stwierdzić istnienie tendencji, niemniej wskazuje na występowanie pewnych zakłóceń. Zakłócenia te występują głównie w województwach zachodnich, które przy stosunkowo wysokim poziomie życia mają najniższe zaopatrzenie uspołecznione (opolskie, zielonogórskie, koszalińskie, tab. 3), i w konsekwencji bardzo wysokie zaopatrzenie ludności przez rynek niezorganizowany. Można zatem sądzić, że przy ogólnym niedostatecznym zaopatrzeniu ludności miejskiej w jaja przez handel uspołeczniony (co przypuszczalnie jest w znacznym stopniu następstwem słabego zaopatrzenia rynku wewnętrznego w jaja świeże w kwartałach IV i I) szczególny niedobór występuje w województwach o wyższym poziomie życia.

Jest rzeczą charakterystyczną, że zespół czynników pozostający w dość silnym związku z ceną jaj na lokalnych rynkach, różni się dość zasadniczo od zespołu czynników określających cenę mleka. Związek ceny mleka na wolnym rynku z gęstością zaludnienia miejskiego ($r = -0{,}21$) oraz z wielkością masy towarowej przypadającą na głowę ludności miejskiej ($r = 0{,}31$) jest słaby, natomiast dość ścisła jest współzależność

ceny mleka z wielkością spożycia i zużycia produkcyjnego mleka na wsi. Odwrotnie jest w przypadku jaj. Podczas gdy rozmiar produkcji jaj na mieszkańca w danym województwie w sposób zasadniczy określa poziom lokalnych cen ($r = -0{,}84$), produkcja mleka przypadająca na mieszkańca takiego wpływu na poziom lokalnych cen mleka nie wykazuje ($r = 0{,}48$). Ta zasadnicza odmienność między czynnikami określającymi ceny mleka i jaj na lokalnych rynkach wynika przede wszystkim z osiągniętego poziomu i stopnia nasycenia konsumpcji tych artykułów i związaną z tym elastycznością popytu względem zmian cen i dochodów, zarówno wśród ludności miejskiej, jak i wiejskiej oraz z paszowego charakteru części produkcji mleka w gospodarce chłopskiej.

Spróbujmy szczegółowiej tę kwestię wyjaśnić. Ta dość istotna bowiem różnica w sile i zakresie zależności cen jaj i mleka od warunków produkcyjnych i rynkowych wynika z przyczyn występujących zarówno po stronie producenta-konsumenta wiejskiego, jak i po stronie konsumenta miejskiego.

Po pierwsze, produkcja jaj jest bardziej towarowa (63%) niż produkcja mleka (44%) i — co szczególnie ważne — produkcja jaj podporządkowana jest przede wszystkim potrzebom i wymogom rynku. Wyrazem tego jest ścisła współzależność między produkcją jaj na mieszkańca a wielkością produkcji towarowej przypadającą na głowę ludności ludności miejskiej ($r_{12} = 0{,}96$). Natomiast rozmiary produkcji jaj w znikomym stopniu określają rozmiar spożycia z samozaopatrzenia ($r = -0{,}02$) [1].

Korelacja między produkcją a sprzedażą jaj (2)	Korelacja między produkcją a spożyciem jaj (3)
$r_{12} = 0{,}96$	$r_{13} = -0{,}016$
$r_{12.3} = 0{,}96$	$r_{13.2} = 0{,}22$

Związek między masą towarową a ceną jaj wyraźnie słabnie po wyłączeniu wpływu produkcji ($r_{13.2} = -0{,}32$). Silniej jeszcze słabnie związek między ceną jaj a ich produkcją po wyłączeniu wpływu masy towarowej ($r_{12.3} = -0{,}14$). Można na tej podstawie sądzić, że związek ceny jaj z masą towarową jest silniejszy niż z produkcją, aczkolwiek wielkości te są ściśle ze sobą sprzężone, jest silniejszy o siłę oddziaływania spożycia własnego na cenę.

Po drugie, popyt na jaja, w odróżnieniu od popytu na mleko, cechuje wysoka elastyczność względem zmian dochodów i cen, co wiąże się z istniejącym poziomem konsumpcji tego produktu wśród ogółu ludności. Mleko płynne jako artykuł tani wykazuje, przy obecnym poziomie konsumpcji, bardzo niską elastyczność popytu względem dochodu i cen wśród ogółu ludności, gdyż jest to artykuł osiągający granicę nasycenia w spożyciu. Z kolei jaja znajdują się jakby na drugim krańcu, jest to artykuł o wysokiej bardzo elastyczności spożycia wśród ogółu

[1] Interesujące wyniki badań z tego zakresu zawiera książka M. Pohorille: Wstęp do teorii regulowania cen rolnych, Warszawa, PWN, 1960, s. 229 i następne.

ludności, zwłaszcza o wysokiej elastyczności spożycia jaj z samozaopatrzenia względem cen zbytu i co szczególnie istotne, wyższej niż elastyczność podaży[1]. Oznacza to, że wzrost cen zbytu jaj powoduje ograniczenie spożycia jaj na rzecz podaży rynkowej. Wiąże się to między innymi z tym, że jaja stanowią produkt o wysokiej i korzystnej dla producenta substytucji. Podczas gdy mleko jest najtańszym substytutem spośród występujących, jaja są zdecydowanie najdroższym — w naszym układzie cen — artykułem w grupie możliwych substytutów. Ponadto, podaż rynkowa i spożycie z samozaopatrzenia jaj są w zasadzie wyłącznymi konkurentami w rozdysponowaniu danej produkcji.

Tabela 6

Wartość bioekonomiczna niektórych artykułów żywnościowych w Polsce
(Wg cen detalicznych w 1962 r.)

Nazwa produktu	Cena[b] 1 kg/zł	Ilość białka w g—w 1 kg produktu[c]	Cena w gr. za 1 g białka
Jaja — 20 szt. = 1 kg	38,20[a]	114	33,5
Mleko — 2,5%	2,50	30	8,3
Ser twarogowy — półtłusty	12,50	196	6,4
Mięso wieprzowe — łopatka	36,00	175	20,6
Mięso wołowe — łopatka	32,00	209	15,3
Groch	15,40	238	6,5
Fasola	16,60	214	7,8

[a] Ceny targowiskowe szt. 1,91 zł.
[b] Rocznik Statystyczny 1963, s. 440, 444.
[c] Zawartość białka w poszczególnych produktach wg: J. Rudowska-Koprowska Tablice wartości odżywczych produktów spożywczych, Warszawa, PZWL, 1954.

Występowanie zjawiska korzystnej substytucji w zakresie konsumpcji jaj z samozaopatrzenia przyczynia się do szczególnie wysokiej elastyczności podaży jaj względem cen zbytu. Efekt substytucyjny wzmaga tu działanie efektu dochodowego, w związku z czym efekt dochodowy zmiany cen jest szczególnie duży. Jaja stanowią pod tym względem wyjątek wśród produktów rolnych, zwłaszcza w okresach krótkich i infrakrótkich, co z kolei wynika z silnej sezonowości produkcji i podaży jaj.

Wynika stąd wniosek ogólny, że produkcja jaj szczególnie silnie podporządkowana wymogom rynku jest też bardziej czuła na instrument cenowy. W związku z tym rola cen zbytu w kształtowaniu podziału produkcji jaj na podaż i spożycie jest znacznie większa niż w przypadku mleka, jak i innych produktów rolnych.

Jeśli zatem rola ceny w kształtowaniu podaży rynkowej jaj jest duża, wyłania się kwestia roli ceny skupu uspołecznionego, a za tym kryterium wyboru przez producenta alternatywy — sprzedaży na rynku zorganizowanym czy niezorganizowanym, jakie czynniki, w jakich wa-

[1] Uzyskano dużą zbieżność wyników w analizie statycznej z wynikami analizy dynamicznej. M. Pohorille, op. cit., s. 235.

runkach decydują o wyborze jednej z tych alternatyw. I w związku z tym, czy skup uspołeczniony w dostatecznym, bądź też w stopniu nadmiernym, w stosunku do zaopatrzenia, wyczerpuje masę towarową w poszczególnych regionach. Dlaczego producenci jednych rejonów kierują większą, innych mniejszą część masy towarowej jaj na rynek niezorganizowany?

Rozważając sprawę w statyce, należy na wstępie stwierdzić, że skup uspołeczniony jest wyraźnie preferowany w województwach o niskich cenach jaj, gdzie obejmuje ponad 80% masy towarowej, a w rzeszowskim i lubelskim ok. 95%. Jednocześnie podstawowa masa skupu jaj (ok. 70%) pochodzi z woj. waszawskiego, lubelskiego, kieleckiego, rzeszowskiego, białostockiego oraz poznańskiego i bydgoskiego. Podstawą wyższej towarowości w tych województwach jest wyższa niż w pozostałych województwach produkcja jaj na mieszkańca. Podstawą dominowania w produkcji towarowej skupu uspołecznionego jest z jednej strony stan równowagi na lokalnych rynkach tych województw, z drugiej zaś względnie korzystniejsza cena jaj płacona w skupie. Innymi słowy relacje cen skupu do cen wolnorynkowych są w województwach o niskich cenach korzystniejsze niż w pozostałych. Wyrazem tego jest stopień zróżnicowania wojewódzkich skupowych cen jaj, którego obszar zmienności jest dwukrotnie mniejszy niż w cenach wolnorynkowych, wskaźnik zmienności $V = 2{,}6\%$ dla cen skupu uspołecznionego, podczas gdy analogiczny wskaźnik dla cen wolnorynkowych $V = 5{,}2\%$. Międzywojewódzkie poziomy cen skupu są zatem bardziej spłaszczone, z czego korzyść odnoszą przede wszystkim województwa o niskich cenach na lokalnych rynkach. Jeśli zaś zważyć, że istniejący poziom cen jest już wyrazem stanu równowagi po zrealizowaniu dominującej części masy towarowej na rynku centralnym, preferencja przez producenta tych województw skupu uspołecznionego jest tym bardziej oczywista. Zmiana bowiem proporcji w realizacji produkcji towarowej na rzecz zwiększenia podaży wolnorynkowej mogłaby, przy istniejącym popycie, jedynie bardziej obniżyć poziom cen na lokalnych rynkach tych województw. Właśnie wysoki udział skupu uspołecznionego zmienił stan równowagi na tych rynkach i spowodował ukształtowanie względnie wyższego poziomu cen niż istniejący przed powstaniem rozwiniętego systemu skupu na rynku centralnym. Natomiast w województwach o wysokich cenach sytuacja jest w zasadzie odwrócona. Utrzymywanie się wyższych cen jaj na lokalnych rynkach jest wyrazem stanu równowagi, w którym popyt jest w słabszym stopniu zaspokojony niż w pierwszej grupie województw. Z kolei utrzymywanie się wysokich cen wolnorynkowych powoduje, że ceny te w relacji do uzyskiwanych cen skupowych są bardziej korzystne. Producent jest tu bardziej zainteresowany w podaży wolnorynkowej z dwóch powodów: możliwości realizacji każdej masy towarowej na lokalnych rynkach z uwagi na niezaspokojony popyt oraz ze względnie mniej korzystnych cen uzyskiwanych w skupie. Są to bowiem województwa, w których produkcja jaj na mieszkańca jest stosunkowo niższa, a jednocześnie popyt wyższy, ponieważ są to rejony bardziej zurbanizowane, o wyższej gęstości zaludnienia miejskiego, wyższym poziomie życia.

Można zatem sądzić, że ceny skupu jaj są szczególnie korzystne w województwach o niskich lokalnych cenach, gdyż faktycznie ceny te są

znacznie słabiej zróżnicowane niż ceny wolnorynkowe. Stanowi to podstawową przyczynę wysokiego udziału skupu w produkcji towarowej tych rejonów. Natomiast źródłem wysokiej produkcji towarowej jest wysoka produkcja jaj.

Ponadto należy wyjaśnić, że istnienie jednolitej ceny skupu za 1 kg jaj na terenie całego kraju bynajmniej nie oznacza występowania jednolitej ceny za sztukę. Jest to wynik występowania sezonowości podaży i związanej z tym sezonowości cen skupu oraz regionalnych różnic w wadze jaj. Przyczyny drugiej nie można zweryfikować, gdyż sprawozdawczość centralna nie ewidencjonuje wagi skupionych jaj, natomiast pierwsza, przypuszczalnie podstawowa, znajduje potwierdzenie w analizie sezonowości skupu i cen jaj.

Sezonowe wahania cen i podaży jaj

Ogólnie rzecz biorąc, sezonowy układ regionalnych, wolnorynkowych cen jaj w swoich podstawowych cechach jest zbliżony we wszystkich województwach. Najwyższe ceny jaj występują w IV kwartale. W I

Tabela 7

Kwartalne ceny targowiskowe jaj wg województw
(Przeciętne z lat 1959—1962)

Województwa	Ceny jaj w zł/szt. wg kwartałów				Wskaźnik nierytmiczności[a]				Wskaźnik wahań granicznych[b]
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
Polska	1,98	1,46	1,62	2,24	106	78	87	120	170
Wrocławskie	2,09	1,57	1,74	2,45	106	80	88	124	170
Krakowskie	2,04	1,59	1,73	2,40	104	81	89	123	165
Warszawskie	2,12	1,53	1,66	2,40	109	79	86	124	179
Łódzkie	2,11	1,54	1,73	2,39	109	79	89	123	173
Gdańskie	2,04	1,55	1,75	2,35	106	80	91	122	163
Poznańskie	2,05	1,55	1,71	2,32	107	81	89	121	162
Szczecińskie	1,95	1,51	1,69	2,34	104	80	90	124	174
Koszalińskie	1,96	1,47	1,68	2,27	106	79	91	123	169
Zielonogórskie	1,96	1,47	1,64	2,24	107	80	90	122	170
Opolskie	1,96	1,46	1,65	2,21	108	80	91	121	164
Bydgoskie	1,97	1,46	1,63	2,20	108	80	89	121	164
Olsztyńskie	1,95	1,43	1,60	2,17	109	80	89	121	168
Kieleckie	1,95	1,38	1,53	2,24	110	77	86	126	185
Rzeszowskie	1,91	1,37	1,49	2,14	110	79	86	124	177
Białostockie	1,88	1,37	1,51	2,11	109	80	88	123	172
Lubelskie	1,90	1,33	1,44	2,07	112	79	85	122	176

[a] Wskaźnik nierytmiczności mierzony jest przeciętnym odchyleniem od średniej ceny rocznej.

[b] Wskaźnik wahań granicznych wyraża stosunek miesiąca o najwyższej cenie do miesiąca o najniższej cenie.

kwartale ceny jaj utrzymują się jeszcze na wysokim poziomie, ale wykazują już tendencję spadającą w stosunku do cen w IV kwartale. Najniższe ceny występują w II kwartale, w III zaś zarysowuje się już tendencja zwyżkowa.

Ceny są wyrazem sezonowości w produkcji i podaży rynkowej jaj. Na IV i I kwartał przypada najniższa podaż rynkowa, w tym i najniższy skup uspołeczniony. Dominująca część skupu (w szt.), ponad 50% w skali rocznej, przypada na II kwartał, ok. 23% na kwartał III, 20% na kwartał I oraz tylko ok. 5% na IV kwartał. Jednakże w województwach o niższych cenach jaj (wschodnie, południowo-wschodnie) skup uspołeczniony przypadający na I i IV kwartał jest względnie mniejszy niż w pozostałych województwach, waha się bowiem w granicach 14—18% rocznego skupu, podczas gdy w pozostałych województwach w granicach 23—28%. Większa jeszcze występuje różnica, jeśli uwzględni się cenę uzyskiwaną w danym kwartale. Ze zrozumiałych względów, im wyższy udział skupu jaj według ilości z poszczególnych województw przypada na IV i I kwartał, tym silniej niż proporcjonalnie wzrasta udział skupu w wyrazie wartościowym.

Tabela 8

Rozkład skupu jaj wg kwartałów
(Przeciętna z lat 1961/62—1962/63)
Skup roczny = 100

Województwa	Kwartały							
	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	wg ilości w szt.				wg wartości w zł			
Polska	23,0	4,8	20,1	52,1	21,1	5,9	25,4	47,6
Warszawskie	23,5	4,2	14,5	57,8	22,3	5,4	18,4	53,9
Bydgoskie	21,2	5,1	23,1	50,6	19,1	6,3	28,8	45,8
Poznańskie	20,7	4,9	25,8	48,6	18,6	6,1	31,9	43,4
Łódzkie	20,2	4,1	20,7	55,0	18,2	5,0	25,9	50,9
Kieleckie	23,6	4,1	18,1	54,2	21,9	5,0	23,1	50,0
Lubelskie	29,5	5,6	13,7	51,2	27,9	6,9	17,8	47,4
Białostockie	26,2	5,6	13,5	54,7	24,8	7,0	17,0	51,2
Olsztyńskie	21,2	5,2	19,8	53,8	19,6	6,7	24,6	49,1
Gdańskie	17,2	4,4	25,1	53,3	15,1	5,2	31,3	48,4
Koszalińskie	17,3	3,5	23,3	55,9	16,0	4,3	29,0	50,7
Szczecińskie	14,4	2,7	27,2	55,7	12,4	3,3	34,3	50,0
Zielonogórskie	18,3	4,5	27,6	49,6	16,7	5,3	33,7	44,3
Wrocławskie	16,3	2,3	28,3	53,1	14,2	2,8	33,7	49,3
Opolskie	16,2	2,5	27,9	53,4	15,3	3,1	34,7	46,9
Katowickie	10,2	1,6	33,6	54,6	8,6	1,8	40,9	48,7
Krakowskie	20,0	5,3	26,3	48,4	17,6	6,6	32,4	43,4
Rzeszowskie	27,6	5,9	18,8	47,7	25,2	7,1	24,0	43,7

Udział skupu według wartości przypadający na I kwartał kształtuje się w województwach południowo-wschodnich i wschodnich w granicach 17—24%, w pozostałych w granicach 29—35% (bez Katowic) rocznej

wartości skupu. Częściową kompensatą dla województw o niskich cenach jaj jest nieco wyższy niż w pozostałych województwach udział skupu przypadający na IV kwartał, ale ze względu na niski w ogóle udział skupu przypadający na IV kwartał (4,8%), ta nieznaczna przewaga w słabym tylko stopniu wpływa na średnioroczną cenę w poszczególnych województwach. Tak więc w województwach wschodnich i południowo-wschodnich niższy udział skupu jaj w IV i I kwartale przyczynia się do obniżenia średniorocznej ceny. Ceny skupu jaj w IV i I kwartale są bowiem o ponad 25% wyższe od średniej rocznej oraz o ok. 40% wyższe od cen w II i III kwartale (tab. 10).

Porównując sezonowość cen skupu i cen wolnorynkowych zwraca uwagę znacznie większa rozpiętość w sezonowych cenach wolnorynkowych niż skupowych. O ile wskaźnik wahań granicznych wynosi w cenach wolnorynkowych przeciętnie 170, o tyle w cenach skupowych 139. Jest rzeczą charakterystyczną, że w cenach skupowych najwyższe ceny występują w I kwartale i są wyższe od ceny najniższej, płaconej w II i III kwartale, o 38%. Z kolei w cenach wolnorynkowych najwyższe ceny przypadają na IV kwartał i są wyższe od najniższej ceny (II kwartał) o 53%. Stopień zaś odchylenia ceny najwyższej płaconej w skupie w I kwartale od średniej ceny rocznej wynosi przeciętnie 127%, a ceny

Tabela 9

Ceny jaj (w zł za sztukę) płacone w skupie
(Przeciętne z lat 1961/62—1962/63)

Województwa	Cena roczna	Kwartały				Wskaźnik nierytmiczności				Wahania graniczne
		III	IV	I	II	III	IV	I	II	
Polska	1,56	1,43	1,92	1,98	1,43	91,7	123,1	126,9	91,7	139
Warszawskie	1,51	1,43	1,90	1,91	1,41	94,7	125,8	126,5	93,4	136
Bydgoskie	1,62	1,46	1,97	2,03	1,46	90,1	121,6	125,3	90,1	139
Poznańskie	1,62	1,46	1,99	2,01	1,45	90,1	122,8	124,1	89,5	139
Łódzkie	1,60	1,44	1,95	2,01	1,48	90,0	121,9	125,6	92,5	140
Kieleckie	1,54	1,42	1,88	1,97	1,42	92,2	122,1	127,9	92,2	139
Lubelskie	1,48	1,40	1,82	1,92	1,37	94,6	123,0	129,7	92,6	140
Białostockie	1,52	1,44	1,90	1,91	1,42	94,7	125,0	125,6	93,4	135
Olsztyńskie	1,62	1,50	2,11	2,02	1,48	92,6	130,2	124,7	91,3	143
Gdańskie	1,61	1,41	1,92	2,01	1,46	87,6	119,2	124,8	90,7	143
Koszalińskie	1,61	1,49	1,96	2,01	1,47	92,5	121,7	124,8	91,3	139
Szczecińskie	1,61	1,39	1,93	2,03	1,44	86,3	119,9	126,1	89,4	146
Zielonogórskie	1,64	1,50	1,95	2,01	1,47	91,5	118,9	122,6	89,6	137
Wrocławskie	1,62	1,40	2,00	1,93	1,50	86,4	123,4	119,1	92,6	143
Opolskie	1,63	1,54	2,04	2,04	1,43	94,5	125,1	125,1	87,7	143
Katowickie	1,71	1,44	1,92	2,09	1,53	84,2	112,3	122,2	89,5	145
Krakowskie	1,62	1,42	2,02	1,99	1,45	87,6	124,7	122,8	89,5	142
Rzeszowskie	1,53	1,40	1,84	1,94	1,40	91,5	120,3	126,8	91,5	139

Źródło: Sprawozdawczość CRS.

najniższej 92%, natomiast odchylenie najwyższej ceny wolnorynkowej (IV kwartał) od średniej rocznej wynosi przeciętnie 120%, a ceny najniższej 78%. Oznacza to, że w sezonowych cenach skupu jaj wzrost, jaki następuje w IV i I kwartale wyprzedza wzrost cen na wolnym rynku. Ponadto wysokie ceny w skupie przechodzą z IV kwartału na I z tendencją zwyżkową, podczas gdy w cenach wolnorynkowych szczyt wysokich cen i to we wszystkich województwach występuje pod koniec IV kwartału, a w pierwszych miesiącach I kwartału następuje już tendencja zniżkowa. Natomiast sezonowy spadek cen jaj jest znacznie głębszy na rynku niezorganizowanym niż w skupie uspołecznionym. Wolno sądzić, że sezonowy rozkład cen w skupie, o węższej skali wahań granicznych niż na rynku niezorganizowanym, przy jednoczesnym rozwoju przemysłowego chłodnictwa, a za tym bardziej rytmicznym w ciągu roku zaopatrzeniu rynku wewnętrznego w jaja, stanowi podstawową przyczynę znacznego spłaszczenia szczytów w sezonowej podaży jaj (tab. 11) i w konsekwencji znacznego zmniejszenia rozpiętości sezonowych cen jaj na lokalnych rynkach (tab. 12).

Tabela 10

Sezonowy rozkład skupu jaj według kwartałów w latach 1955—1962

Rok	Kwartały			
	I	II	III	IV
1955	15,7	53,7	26,8	3,8
1956	8,3	59,0	29,4	3,3
1957	24,2	47,8	24,9	3,1
1958	16,6	53,0	26,9	3,5
1959	23,6	51,5	21,7	3,2
1960	23,6	45,7	24,5	6,2
1961	32,6	42,0	20,2	5,2
1962	24,5	48,5	21,9	5,1

Źródło: Rocznik Statystyczny, 1963, s. 266.

Sezonowy rozkład skupu jaj po 1955 r. wyraźnie wykazuje spłaszczenie szczytów w skupie w II i III kwartale na rzecz IV kwartału, zwłaszcza zaś I kwartału.

Trudno jest stwierdzić o ile spłaszczenie sezonowych szczytów podaży jest wynikiem odpowiednich zmian w sezonowości produkcji. Można natomiast przypuszczać, że jest to w pewnym stopniu wynikiem przesunięć w spożyciu jaj z samozaopatrzenia, które w okresach niskiej podaży jaj (IV—I kwartał) kurczy się do minimum na rzecz podaży rynkowej. Przypuszczenie to oparte jest na dwóch przesłankach, po pierwsze na stwierdzonej wysokiej elastyczności spożycia jaj względem cen zbytu, po drugie na występowaniu zwłaszcza w IV kwartale, sprzyjających warunków do substytucji jaj na mięso w związku z przypa-

Tabela 11

Wskaźnik wahań granicznych cen jaj na targowiskach wg województw

(Przeciętne z lat 1950—1952 i 1959—1962)

Województwa	Wskaźnik wahań granicznych	
	1950—1952	1959—1962
Polska	229	170
Szczecińskie	249	174
Warszawskie	243	179
Gdańskie	236	164
Łódzkie	235	173
Wrocławskie	234	170
Kieleckie	234	185
Rzeszowskie	231	177
Olsztyńskie	231	168
Zielonogórskie	231	170
Koszalińskie	230	169
Lubelskie	225	176
Białostockie	225	172
Katowickie	225	159
Gdańskie	223	163
Bydgoskie	220	164
Krakowskie	218	172
Poznańskie	208	162

dającym w tym czasie szczytem ubojów gospodarczych trzody chlewnej [1].

Tendencje zmian w regionalnym zróżnicowaniu cen jaj w ujęciu dynamicznym (1950—1962)

Porównanie przestrzennego układu cen jaj w dwóch krańcowych okresach (okres 1948—1952 przyjmujemy za reprezentanta istnienia jednocenowego systemu rynkowego w Polsce), jak i tendencji na przestrzeni lat 1948—1962 wskazuje, że regionalne zróżnicowanie cen jaj jest, jak dotychczas, zjawiskiem trwałym, aczkolwiek w analizowanym okresie wystąpiła wyraźna tendencja do niwelacji rozpiętości w wojewódzkim układzie cen. Ilustracją tej tendencji są uzyskane współczynniki zmienności.

Zmniejszenie obszaru zmienności w regionalnym zróżnicowaniu cen jaj na przestrzeni lat 1948—1962 jest wynikiem nierównomiernego tempa wzrostu cen w poszczególnych województwach. Cechą zaś tej nierównomierności był względnie szybszy wzrost cen w województwach,

[1] Największe spożycie jaj przypada na miesiące wiosenne i letnie, mięsa zaś na okresy świąt tradycyjnych, stwierdza autor na podstawie wyników badań kameralnych z terenu jednej wsi w woj. krakowskim. Por. art. P. Wójcik: Przyczynek do badań nad sezonowym poziomem spożycia w gospodarstwach chłopskich. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej nr 4/1959.

Tabela 12

Odchylenia standardowe i współczynniki zmienności dla wojewódzkich cen jaj

Lata	Odchylenie standardowe (σ)	Współczynnik zmienności (V)
1948—1950	0,04	7,0
1950—1952	0,08	7,4
1953—1955	0,08	5,8
1956—1958	0,10	6,0
1959—1962	0,09	5,2

które w okresie wyjściowym notowały najniższy poziom cen (rzeszowskie, lubelskie, olsztyńskie, białostockie, kieleckie, krakowskie, poznańskie).

Tabela 13

Ceny targowiskowe jaj i dynamika w latach 1948—1962
(Z włączeniem miast wydzielonych)

Województwa	Średnie ceny jaj w zł za szt. w latach					Wskaźniki okres 1950—1952 = 100			
	1948—1950	1950—1952	1953—1955	1956—1958	1959—1962	1948—1950	1953—1955	1956—1958	1959—1962
Polska	0,56	1,07	1,37	1,66	1,86	52	128	155	174
Warszawskie	0,59	1,21	1,46	1,74	1,94	49	121	144	160
Łódzkie	0,58	1,17	1,47	1,77	1,94	50	126	151	166
Katowickie	0,61	1,17	1,53	1,86	2,05	52	131	159	175
Gdańskie	0,59	1,16	1,45	1,77	1,93	51	125	153	166
Szczecińskie	0,58	1,15	1,39	1,69	1,88	50	121	147	163
Bydgoskie	0,59	1,10	1,39	1,63	1,82	54	126	148	165
Wrocławskie	0,59	1,10	1,39	1,77	1,97	54	126	161	179
Opolskie	.	1,10	1,34	1,62	1,82	.	122	147	165
Koszalińskie	.	1,07	1,37	1,65	1,85	.	128	154	173
Zielonogórskie	.	1,06	1,38	1,62	1,83	.	130	153	173
Poznańskie	0,56	1,04	1,36	1,71	1,91	54	131	164	184
Krakowskie	0,56	1,04	1,36	1,73	1,95	54	131	166	188
Kieleckie	0,55	1,03	1,30	1,60	1,78	53	126	155	173
Białostockie	0,52	1,02	1,26	1,51	1,72	51	124	148	169
Olsztyńskie	0,52	1,01	1,31	1,59	1,79	51	130	157	177
Lubelskie	0,49	0,95	1,24	1,50	1,69	52	131	158	178
Rzeszowskie	0,48	0,92	1,23	1,52	1,73	52	134	165	188

Na tle ogólnie rosnącego trendu cen jaj w całym okresie powojennym szczególnie silny wzrost nastąpił w latach 1951—1955 (skokowy wzrost w 1951 r. i 1952 r.), natomiast po 1955 r. nastąpiło wyraźne zwolnienie tempa wzrostu. Osłabienie tendencji wzrostowej cen jaj po 1955 r.

w stosunku do okresu poprzedniego, było w znacznej mierze wynikiem przyśpieszonego wzrostu produkcji, a za tym i podaży rynkowej jaj [1], co z kolei pozostawało w związku z pewnym wzmocnieniem bilansu zbożowego w gospodarstwach chłopskich. Ponadto, w okresie tym nastąpiło względne osłabienie popytu na artykuły pochodzenia zwierzęcego, będące następstwem osłabienia przyrostu naturalnego oraz skierowania przyrostów dochodów ludności w większej, niż w okresie poprzednim, mierze na rynek artykułów przemysłowych, zwłaszcza trwałego użytku. Czynnikiem przeciwdziałającym był tu nasilający się eksport jaj, który wzrósł w latach 1956—1962 prawie czterokrotnie (z 343 mln szt. w 1956 r. do 1219 mln szt. w 1962 r.). Prawie połowa przyrostu produkcji jaj w tych latach została przeznaczona na eksport.

Kształtowanie się ogólnego trendu cen jaj było wypadkową trendów cen na rynkach lokalnych, wojewódzkich. Wprawdzie tendencje w kształtowaniu się wojewódzkich trendów cen jaj były w zasadniczych rysach (trend wzrostowy, tempo wzrostu w dwóch podokresach) zbliżone, niemniej wystąpiły różnice międzyregionalne w natężeniu wzrostu, które określamy jako względnie szybszy wzrost cen w rejonach o niskich cenach jaj, bądź też jako względnie słabszy wzrost w rejonach o wysokich cenach.

Jedną z istotnych przyczyn tego nierównomiernego tempa wzrostu cen jaj w poszczególnych województwach był wpływ centralnego, uspołecznionego rynku zbytu i zaopatrzenia na stan równowagi między popytem i podażą jaj na lokalnych rynkach. Jak już wskazywaliśmy, powstanie centralnego, uspołecznionego rynku uniezależniło w silnym stopniu podaż i cenę zbytu od lokalnych warunków równowagi rynkowej, z tym, że wprowadzenie na rynku centralnym nominalnie jednolitej krajowej ceny zbytu, faktycznie nieznacznie zróżnicowanej przy istnieniu regionalnego zróżnicowania kosztów i cen, preferowało przede wszystkim zbyt jaj na rynku uspołecznionym z regionów o niskich cenach. Były to w pierwszej kolejności województwa: rzeszowskie, krakowskie, lubelskie, kieleckie, olsztyńskie i białostockie. W tych też województwach stopień uspołecznienia zbytu jaj jest w rezultacie stosunkowo najwyższy. Przed powstaniem centralnego rynku były to rejony, w których podaż jaj na lokalnych rynkach miała ograniczone możliwości realizacji wskutek niskiej urbanizacji — wyrazem czego był niski udział ludności miejskiej w strukturze ludności — przy jednocześnie wysokiej produkcji globalnej i towarowej jaj. Nie bez znaczenia był tu ogólnie niższy poziom życia ludności. Dlatego też od momentu powstania i niezależnie od poziomu cen na rynku uspołecznionym, stał się on ujściem dla znacznej części produkcji towarowej. Można też przypuszczać, że przesunięcie dominującej części produkcji towarowej jaj z rynku niezorganizowanego na uspołeczniony nastąpiło w tych województwach już na początku powstania uspołecznionego rynku zbytu, tj. na początku lat pięćdziesiątych (co m. in. pozwala zrozumieć niższe tempo wzrostu skupu w tych województwach w latach następnych). Jeśli ponadto uwzględni się relatywnie korzystniejszy układ cen skupu jaj do cen na rynku niezorga-

[1] Produkcja jaj wynosiła w mln szt.: w 1950 r. 3400, w 1955 r. 4160, w 1962 r. ponad 6000. Por. Rocznik Statystyczny 1963, tab. 28 (259).

nizowanym, zainteresowanie producentów tych rejonów w realizacji masy towarowej jaj na rynku uspołecznionym jest niewątpliwe. Dopóki bowiem istnieją międzyregionalne różnice w poziomie cen, dopóty każda jednolita cena zbytu na rynku centralnym będzie relatywnie korzystniejsza dla rejonów o niższym poziomie cen na rynkach lokalnych.

Przesunięcie dominującej części masy towarowej jaj z rynku niezorganizowanego na rynek uspołeczniony, stanowiło podstawową przyczynę zmian w stanie równowagi na lokalnych rynkach rejonów o niskich cenach, przejawem czego był względnie szybszy wzrost cen. Są podstawy, by sądzić, że również popyt ze strony ludności miejskiej wzrastał tu szybciej. Następowała bowiem urbanizacja tych dzielnic, co znalazło wyraz w szybszym od przeciętnej krajowej średniorocznym tempie wzrostu ludności miejskiej. Jeśli nawet przyjąć minimalistyczne założenie, że w latach 1950—1962 popyt na jaja wzrastał tu tylko o tyle szybciej, o ile to wynikało z szybszego przyrostu ludności miejskiej, to wolno sądzić, że w rejonach: południowo-wschodnim, wschodnim i północno-wschodnim, również popyt wpłynął na zmianę uprzedniego stanu równowagi na lokalnych rynkach jaj. Działały tu zatem dwie tendencje: w silnym stopniu kurczyła się podaż jaj na rynek niezorganizowany na rzecz rynku uspołecznionego, wzrastał popyt lokalny w następstwie urbanizacji tych dzielnic. Skutki funkcjonowania uspołecznionego rynku zbytu były szczególnie korzystne dla dzielnic najsłabiej zurbanizowanych, o najsłabiej rozwiniętych rynkach lokalnych (białostockie, olsztyńskie). W tych dzielnicach rynek centralny nie tylko umożliwiał realizację istniejącej masy towarowej, ale pobudził w silnym stopniu rozwój produkcji [1].

Należy odnotować, że o ile niski stopień urbanizacji w całej północno-wschodniej Polsce stanowił podstawę niedorozwoju rynku lokalnego, i w konsekwencji praprzyczynę niskiej produkcyjności i niskiej kultury rolnej o tyle powstanie rynku centralnego, stwarzając rynek zbytu niezależny od lokalnego popytu, ma swoje dość zasadnicze znaczenie dla produkcyjnego rozwoju tego regionu. Potwierdzeniem tego, w przypadku jaj, jest stały dynamiczny rozwój produkcji jaj na przestrzeni lat 1951—1962, w województwach białostockim i olsztyńskim. Zarówno do 1956 r., jak i w latach następnych tempo wzrostu skupu jaj w tych dwóch województwach należało do najwyższych. Natomiast zasięg i znaczenie centralnego rynku zbytu w rejonach bardziej zurbanizowanych, o bardziej rozwiniętych rynkach lokalnych, były i nadal są znacznie mniejsze, a to z tego względu że rozwój skupu w tych rejonach zależy, w znacznie silniejszym stopniu niż w rejonach wschodnich, od zasięgu zaopatrzenia uspołecznionego.

Obserwując tendencje w rozwoju skupu, zaopatrzenia przez handel uspołeczniony i cen targowiskowych jaj w latach 1955—1962 stwierdzamy, że mechanizm rynku uspołecznionego w zakresie zbytu jaj i zaopatrzenia działał przeciwstawnie; w województwach, w których średnioroczne tempo wzrostu skupu jaj było wyższe, wystąpiło słabsze

[1] Udział białostockiego w krajowej produkcji towarowej jaj wzrósł z 3,7% w 1947/48 do 5% w 1961 r., olsztyńskiego odpowiednio z 1,3 do 3,5%. Analogicznie w produkcji globalnej. Porównano tu dane za rok 1961 (tab. 1) z danymi za rok 1947/48, por. M. Czerniewska: Badania obrotów i towarowości artykułów rolnych w gospodarstwach chłopskich, Warszawa, PWRiL, 1950, s. 42, tab. 31.

tempo wzrostu zaopatrzenia i odwrotnie, w województwach o słabszym tempie wzrostu skupu wystąpiło szybsze tempo wzrostu zaopatrzenia

Tabela 14

Średnioroczne tempo wzrostu cen i skupu jaj według województw w latach 1950—1962

Województwa	Średnioroczne tempo wzrostu[a]				
	skupu jaj[b]	cen targowiskowych jaj	skupu jaj	cen targowiskowych jaj	zaopatrzenia przez handel uspołeczniony
	1950—1955		1955—1962		
Rzeszowskie	11,1	15,0	7,1	5,2	19,5
Zielonogórskie	16,2	14,4	24,1	4,1	—2,4
Olsztyńskie	21,9	13,6	18,9	4,9	1,8
Kieleckie	11,7	13,6	9,6	4,2	4,6
Łódzkie	8,1	13,4	11,6	4,4	3,5
Lubelskie	12,5	13,4	9,1	4,5	19,6
Krakowskie	12,3	13,3	8,8	5,2	2,4
Poznańskie	13,4	13,3	31,9	3,8	1,8
Koszalińskie	11,2	13,0	27,2	4,0	—3,7
Gdańskie	26,6	11,8	28,3	3,1	1,0
Opolskie	8,6	11,6	20,6	4,1	1,6
Bydgoskie	20,6	11,5	32,3	4,0	2,1
Wrocławskie	15,8	11,3	11,1	4,4	—0,4
Szczecińskie	19,5	10,9	24,8	3,9	—1,2
Warszawskie	18,0	10,8	14,1	4,5	0,8
Białostockie	21,6	10,0	12,5	5,1	18,0

[a] Średnioroczne tempo wzrostu obliczono z trendów w poszczególnych okresach.
[b] Trendy skupu obejmują lata 1951—1955.

($r = -0{,}57$). Oznacza to, że zaopatrzenie uspołecznione w jaja w latach 1955—1962 wzrastało w słabszym stopniu w rejonach zachodnich i centralnych niż w rejonach całej wschodniej części kraju. Potwierdzeniem tego są również wielkości zaopatrzenia w jaja przypadające na głowę ludności miejskiej w roku 1953 i 1960 (tab. 15).

W latach 1953—1962 stwierdzamy ogólne zmniejszenie zaopatrzenia uspołecznionego w jaja na głowę ludności miejskiej, szczególnie silne właśnie w centralnych i zachodnich większych ośrodkach przemysłowych i rynkowych (warszawskie, katowickie, wrocławskie, krakowskie, gdańskie). Również analiza statyczna wykazała, że województwa bardziej zurbanizowane, o wyższym poziomie życia, są względnie (do popytu) słabiej zaopatrzone w jaja przez rynek uspołeczniony niż pozostałe województwa.

Można wydaje się stwierdzić, że efektywny popyt na jaja w rejonach zachodnich i centralnych był stosunkowo słabiej zaspokajany przez handel uspołeczniony niż w dzielnicach wschodnich. Przejawem

Tabela 15

Zaopatrzenie w jaja przez handel uspołeczniony na głowę ludności miejskiej w 1953 r. i 1960 r.

Województwa	Zaopatrzenie[a] w jaja na głowę ludności miejskiej	
	1953[b]	1960[c]
Polska	108	91
Warszawskie	151	114
Bydgoskie	76	73
Poznańskie	77	71
Łódzkie	79	92
Kieleckie	78	51
Lubelskie	75	75
Białostockie	44	54
Olsztyńskie	73	52
Gdańskie	108	84
Koszalińskie	121	58
Szczecińskie	128	91
Zielonogórskie	77	43
Wrocławskie	124	102
Opolskie	103	71
Katowickie	131	111
Krakowskie	124	105
Rzeszowskie	87	76

[a] Łącznie z konsumpcją zbiorową.
[b] Stan ludności miejskiej według Spisu Powszechnego w 1950 r.
[c] Stan ludności miejskiej według Spisu Powszechnego w 1960 r.

tego jest zasadniczo odmienna reakcja cen wolnorynkowych jaj na zmiany w zaopatrzeniu w rejonach pierwszych niż w drugich. Otóż okazuje się, że w rejonach, nazwijmy je, bardziej zurbanizowanych, ruch cen na rynku niezorganizowanym jest dość ściśle zsynchronizowany jednokierunkowo z ruchem zaopatrzenia (po wyeliminowaniu trendu). Natomiast w województwach wschodnich, szczególnie wyraźnie w północno-wschodnich, ruch cen jest przeciwstawny zmianom w zaopatrzeniu; innymi słowy, przyśpieszenie wzrostu cen na rynku lokalnym występuje przy jednoczesnym osłabieniu zaopatrzenia i odwrotnie (wykresy). Oznacza to, że wzrost zaopatrzenia uspołecznionego w jaja w tych dzielnicach kraju powodował osłabienie wzrostu cen, i odwrotnie. W dzielnicach zaś bardziej zurbanizowanych wzrostowi zaopatrzenia towarzyszył również wzrost cen lokalnych. Interpretacja tego zjawiska wydaje się dość jednoznaczna. Zaopatrzenie wzrastało tu zbyt słabo, by przeciwdziałać ruchowi cen na targowiskach. Wolno też sądzić, że przyczyną pierwotną dynamiki cen jaj na rynku niezorganizowanym jest słabe zaopatrzenie uspołecznione w stosunku do istniejącego popytu. Istnienie

% odchylenia od trendu skupu, zaopatrzenia uspołecznionego i cen targowiskowych jaj w latach 1955 -1962

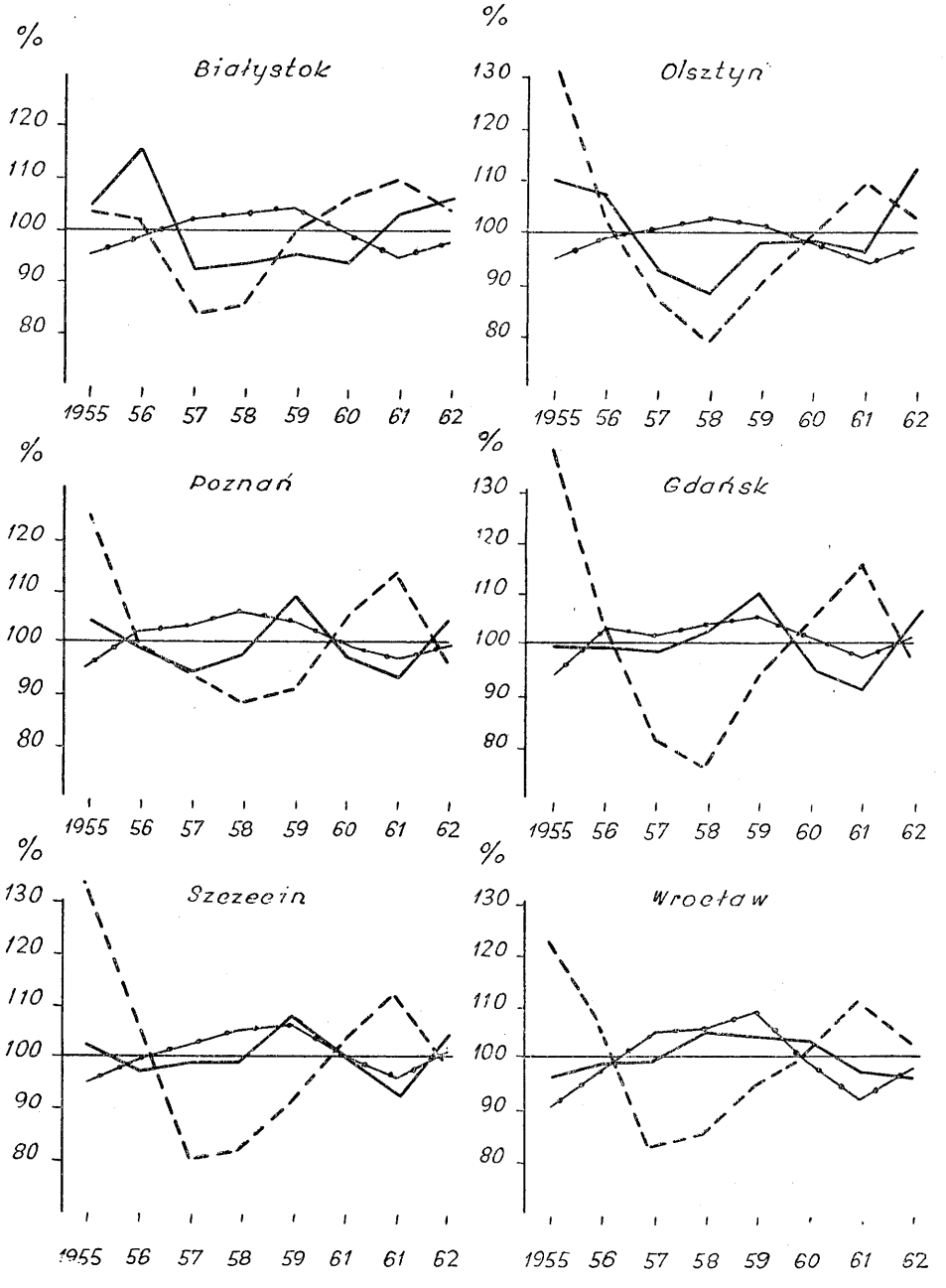

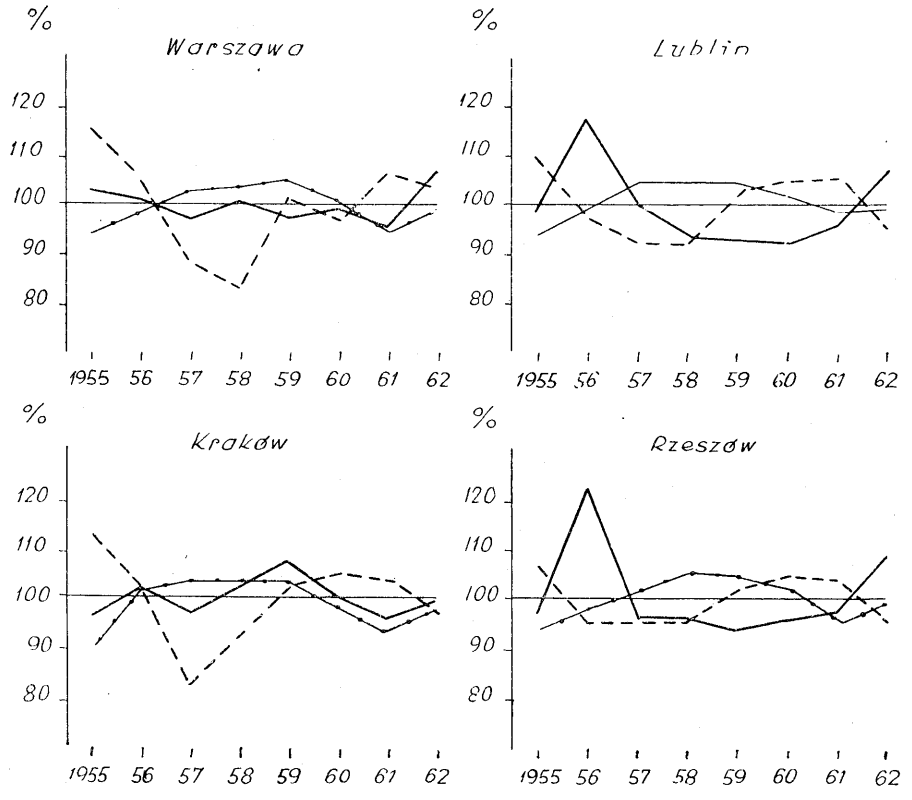

% odchylenia od trendu

——— zaopatrzenia w jaja — — — skupu jaj —.—.— cen targowiskowych jaj

niezaspokojonego przez handel uspołeczniony popytu na jaja kreuje rynek niezorganizowany i akceptuje na nim wyższą cenę, co z kolei powoduje ograniczenie skupu na rzecz sprzedaży na rynku niezorganizowanym. Jednym z przejawów tego mechanizmu jest prawidłowość, którą ujawniła zarówno analiza statyczna, jak i dynamiczna, że zmiany w cenach jaj na rynku niezorganizowanym są przeciwstawne do zmian cen w skupie. W układzie przestrzennym był to wyższy stopień uspołecznienia zbytu jaj w rejonach o niższych cenach. W układzie dynamicznym średnioroczne tempo wzrostu skupu jaj w poszczególnych województwach jest odwrotnie proporcjonalne do średniorocznego tempa wzrostu cen ($r = -0{,}75$).

Ogólna dynamika skupu i ceny skupowej stanowi tu następne ogniwo w łańcuchu przyczyn dynamiki cen na rynku niezorganizowanym. Wzmożony skup jaj, na przykład dla celów eksportowych, ogranicza podaż na rynek niezorganizowany, co przy założeniu niezmienionego zaopatrzenia uspołecznionego, jest dostatecznym powodem wzrostu cen na rynku niezorganizowanym. Jeśli zaś dynamika wzrostu skupu prze-

wyższa dynamikę wzrostu produkcji i jednocześnie ma miejsce ograniczenie zaopatrzenia uspołecznionego, stan równowagi na rynku niezorganizowanym zostaje naruszony w sposób spotęgowany: podaż kurczy się na rzecz skupu, popyt wzmaga się wskutek niedostatecznego zaopatrzenia uspołecznionego. W konsekwencji wzrastają ceny na rynku niezorganizowanym, które z kolei warunkują dalszy wzrost cen skupu[1]. Mamy tu konkretny przykład ilustrujący tezę o pierwotnej roli cen państwowych w stosunku do cen rynku niezorganizowanego. Sytuacja taka wystąpiła w latach 1955—1962. Średnioroczne tempo wzrostu produkcji jaj wynosiło 5,6%, skupu 8,1%, zaopatrzenia uspołecznionego 1,8%, eksportu jaj 19,8%. Forsowany eksport jaj stanowił, w konkretnej sytuacji analizowanych lat, czynnik przyśpieszający tę dość silną dynamikę wzrostową cen jaj na rynku wewnętrznym[2].

Wynika stąd, że samo działanie ceny skupowej jako środka ściągania podaży jaj z poszczególnych rynków lokalnych, bez odpowiedniego zaopatrzenia uspołecznionego ludności miejskiej w ten produkt, jest półśrodkiem, w konsekwencji powodującym przyśpieszenie wzrostu ceny zarówno na rynku uspołecznionym, jak i na rynku niezorganizowanym. Instrument cenowy w zakresie produktów rolnych żywnościowych może spełnić właściwą swoją funkcję w zakresie skupu, gdy jest odpowiednio synchronizowany z regionalnym uspołecznionym zaopatrzeniem ludności miejskiej w dany produkt.

Współdziałanie obu rynków uspołecznionego i niezorganizowanego odbywa się w istocie rzeczy na zasadzie funkcjonowania naczyń połączonych, z tym jednak, że rola rynku uspołecznionego jest przy wzajemnych przepływach pierwotna. Można właściwie stwierdzić, że aczkolwiek podstawowe przyczyny strukturalne leżące u podstaw regionalnych różnic cenowych przed powstaniem rynku uspołecznionego (rozmiar produkcji, towarowość, gęstość zaludnienia miejskiego) działają nadal, niemniej są one silnie modyfikowane przez współdziałanie z mechanizmem rynku uspołecznionego, którego funkcjonowanie ma charakter zasadniczy.

ЕЛЕНА ХОЙНАЦКА
Институт Экономики Сельского Хозяйства
Варшава

ДИФФЕРЕНЦИРОВАНИЕ ЦЕНЫ ЯИЦ В ПОЛЬШЕ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ РАЙОНА

Содержание

Предметом настоящей статьи является анализ причин, обусловливающих порайонное дифференцирование цены яиц на неорганизованном рынке. Следует вникнуть в причину этого явления, почему

[1] Tu m. in. tkwi przyczyna bardziej dynamicznej polityki cen skupu jaj. Ceny skupu jaj, w odróżnieniu od pozostałych produktów rolnych, systematycznie wzrastały.

[2] Interesujący byłby rachunek opłacalności eksportu jaj, do którego włączono by „koszty" związane z przyśpieszeniem wzrostu cen jaj na rynku wewnętrznym wskutek nadmiernego eksportu.

по отношению к сельскохозяйственному продукту, которого рыночное предложение в ок. 80% реализуется путем обобществленного рынка, удерживается порайонный уклад цен на неорганизованном рынке; уклад этот сходен в сущности с укладом который наблюдался и до основания организованного рынка.

Одной из главных причин существования различий цен яиц на неорганизованном рынке между отдельными районами, несмотря на некоторое нивеллирование цены, наступившее за последнее десятилетие, является недостаточное, по сравнению с существующим спросом, снабжение яйцами городских жителей путем обобществленного рынка. Снабжение это особенно недостаточно в тех районах, в которых из за высоко жизненного уровня, спрос выше предложения.

Автор приходит к заключению, что одно лишь действие заготовочной цены, как средства для снятия некоторого количества яиц из отдельных местных рынков, без надлежащего снабжения данным продуктом городов путем обобществленной торговли, является лишь полусредством, приводящим в итоге к боле быстрому росту цены равно на обобществвенном как и на неорганизованном рынках.

HELENA CHOJNACKA
Institute of Agricultural Economics
Warsaw

REGIONAL DIFFERENCIATION OF EGG PRICES IN POLAND

Summary

The analysis of reasons conditioning the phenomenon of regional free market egg price differentation in Poland has been the purpose of the above paper. It is quite remarkable, how a regional price strukture on the free market is possible concerning an agricultural product, when about 80% of the market supply is being realized by the organized market and when the free market price structure is in substance similar to the price structure existing before the establishment of the organized market.

In spite of some flattening which occurred in this respect within the last decade, unsufficient supply with eggs of the urban population as compared with the existing demand, may be considered as one of the main reasons of regional differentiation of the price level on the free market, with no simultaneous adequate supply of urban population where the resp. demand is much higher.

The author comes to the conclusion that the purchase price mechanism alone, as the means abstracting the goods from different local markets, with no simultaneous adequate supply of urban population by the organized market, would be a half measure only, resulting in higher prices both on the organized and on the free market.